

Muligheden for en kritik?

Skrevet af: **Astrid Nonbo Andersen** | Offentliggjort: 03. december 2007

Boganmeldelse: Rasmus Willig: *Til forsvar for kritikken*, Hans Reitzels Forlag, 2007. 232 sider. 248 kr.

Få uger efter optøjerne omkring rydningen af Ungdomshuset på Jagtvej kunne man i H&M købe sig til noget, der i forbløffende grad lignede aktivisternes antimode. Det var blevet hipt at være aktivist, og ved samme lejlighed stillede en række veletablerede reklame- og erhvervsfolk op og hyldede de unge med paroler om, at fremtiden tilhører oprørerne, og lod underforstået ane, at hvis de unge bare gemmer lidt af kræfterne, til de er blevet lidt ældre, skal de nok være sikret et godt og vellønnet job i en succesfuld virksomhed. Eksemplet er banalt men giver alligevel en antydning af det fænomen som sociologerne Luc Boltanski og Eve Chiapello har analyseret i *Le nouvel esprit du Capitalisme*: den kritik der er vendt mod kapitalismens destruktive kræfter bliver indoptaget af kapitalismen selv, og ender derfor med at tilføre selv samme kapitalisme ny næring og nye legitimeringsmuligheder.

Den sociolog eller og samfundstænk, der forsøger at diagnosticere de nye former for undertrykkelse, må samtidig sande, at også hans eller hendes kritiske teorier kan ende med at være netop de teorier, der benyttes af virksomheder til at fintune markedsføringen af produktet, eller af statsapparatet til at kontrollere befolkningen. Det synes således at være et vilkår for kritikken i dag, at den til stadighed bliver indoptaget i det system, den forsøger at tænke ud over, eller den bliver et redskab i reproduktionen af den magt, den forsøger at problematisere. Men hvis en kritik, der forsøger at stille sig udenfor det etablerede system, altid ender med at blive indoptaget og dermed yderligere konsolidere det allerede eksisterende magtsystem, hvad er så mulighederne for en kritik? Det er dette spørgsmål som Rasmus Willig stiller i bogen *Til forsvar for kritikken*.

Bogen er en bearbejdning af Willigs Ph.D.-afhandling og er bygget op over syv kapitler, der behandler henholdsvis: Kritikkens paradoks, Kritikkens forfatning, Anerkendelsesbegrebets sociologiske semantik, Axel Honneths kritiske teori, Seismografiske instanser for en kritisk teori, Selvrealiseringsoptioner og Programerklæring for en ny kritisk teori. En del af disse kapitler har været udgivet i andre sammenhæng før. Bogen bærer derfor til en vis grad præg af at være en samling af forskellige elementer, der ikke er skrevet som en samlet helhed, og den røde tråd gennem bogen kan derfor fra tid til anden være svær at få øje på. Dertil kommer, at Willig ikke gør det let for læseren at følge hans tanker. En overskrift som "Veje til den undertrykte transcendent dimension i immanensen" (side 202) og en sætning som "Jeg skal i det følgende gå frem i en række rekonstruktive, successive skridt for mere udførligt at udfolde disse programmiske refleksioner." (side 169) er uden tvivl en Ph.D.-afhandling værdig, men næppe noget, som gør det muligt for et bredt publikum at få glæde af bogens mange interessante elementer. Dette kan undre, da Willig netop selv påpeger, at det er problematisk når kritikken klæder sig i en "abstraheret og nærmest utilgængelig akademisk redegørelsesform, hvis kompleksitet ofte fremstår som mål i sig selv." (side 10).

Men når dette er sagt, så skal der ikke herske tvivl om, at bogen har meget at byde på.

F.eks. tager bogen grundigt fat på kritikkens forfatning i dag. Man kan indvende, at der i vores samfund er rig mulighed for at ytre sig, for at stille sig kritisk an. Det er netop et af adelsmærkerne ved det liberale demokrati, at det tillader kritikken, og tager vi et hurtigt vue ud over det kritiske

landskab, vælter det da også frem med alt fra kritisk journalistisk, til kritiske forbrugere og kritisk debat. Vi er helt fra vores tidlige skoletid opdraget med, at vi bør stille os kritisk an. Imidlertid er den kritik, der praktiseres ifølge Zygmunt Bauman (og med ham Willig) en overfladekritik, der kan sammenlignes med den form for brokkementalitet, man finder på en campingplads, hvor en del af gæsterne irriteres over forholdene og klager. Deres kritik forsøger imidlertid aldrig at nå bagom de rene overfladefænomener og i stedet for at undersøge, hvad der ligger bag, kører campisterne blot videre til en ny campingplads.

På samme måde er det, man normalt forstår ved kritik, som regel en blot og bar konstatering af, at tingene ikke fungerer. Længere går kritikken ikke, fordi vi samtidig også er opdraget med en grænseløs tro på, at vores system nok skal tage sig af det hele. Der er andre til at ordne sagerne for os.

Desuden har bogen med sit afsæt i Axel Honneths anerkendelsesteori også fat i en udbredt livssituation: på den ene side har man fået det gode job, og har alle muligheder for at udfolde sig kreativt og realisere sig selv, på den anden side må man erkende at højt besungne dyder som kreativitet, flexibilitet og networking, også æder sjæle op. Det, der burde være frigørende, ender for en dels vedkommende med at blive internaliserede kontrolmekanismer, der får den enkelte til konstant at føle sig utilstrækkelig og bagud. Problemet er muligvis erkendt, men vejen ud af paradokset uklar.

Vigtigst af alt er dog for Willig, at få fat i den ikke-italesatte kritik. Det er den kritik, der aldrig når frem, fordi den slet ikke opfattes som kritik. Det er desuden den vigtigste kritik, fordi det er den som fremsættes af samfundets svageste. Willigs kroneksempel er sengevæderne på plejehjemmene, der handler i protest mod manglende opmærksomhed og omsorg.

Inspireret af Émile Durkheim argumenterer Willig for en negativ metodologi, der kan opfange de kritikformer, der ikke udtrykkes i tale eller skrift, og derudover peger han antydningvist på en fænomenologisk fremgangsmåde. Præcist hvordan han forestiller sig at opfange de ikke artikulerede signaler, forbliver imidlertid kun antydning og uklart. Og man kan derfor rejse spørgsmålet om, hvordan vi overhovedet kan vide, at sengevæderens tis er udtryk for en samfundskritik? Der ligger altså en række helt banale fortolkningsmæssige problemstillinger forude. Men det gør det selvfølgelig ikke mindre relevant at pege på problemet.

Problemet omkring den tavse kritik er desuden et element i den kritik, som Willig i bogens sidste kapitel retter mod Jürgen Habermas, for det ikke-italesatte kan dårligt indgå i en dialog, også selv om dialogen er herredømmefri. Selv om Willig pointerer, at Habermas til en vis grad tager kritikken til efterretning, så fastholder han dog, at Honneth udgør et bedre fundament for opbygningen af en kritisk teori. I bogens indledning skriver Willig, at "Honneth har vejledt og fulgt mine mange tanker." (side 7), men Willigs tanker har også i den grad fulgt Honneth. Gyldigheden af en del af bogens teser hviler således på, om man vil anerkende Honneths anerkendelsesteori, som det antropologiske a priori en ny kritisk teori kan funderes i.

Til forsvar for kritikken er ikke det programmatisk kampværk man måske kunne forestille sig qua bogens titel, men snarere en akademisk undersøgelse af de retningslinjer et evt. kritisk forskningsprogram bør følge (sammenfattet på side 202-4): 'en undersøgelse af mulighederne for en kritik', der måske rettelig burde være bogens titel. *Til forsvar for kritikken* er altså et udkast og ikke en færdigudviklet kritisk teori. Men ikke desto mindre rejser bogen en række yderst relevante problemstillinger, der kalder på diskussion og opfølgning - vi ser derfor med spænding frem til Willigs doktordisputats.